

Forord

Det er i år 200 år siden, Danmark fik grundskolelovgivningen af 1814: de fem skoleanordninger udstedt af Frederik 6. i foråret og sommeren 1814. Dette fejrer vi med et jubilæumsnummer, der skal se denne “danske” begivenhed i et transnationalt perspektiv. Både idégrundlag, lovtekst, implementering, undervisningsmetoder og praksis i skolerne før og efter denne lovgivning var stærkt influeret af forhold, der ikke kun var danske.

Den tyske uddannelseshistoriker Karl-Ernst Jeismann har karakteriseret den tyske stats rolle i 1800-tallet således: “Im 19. Jahrhundert verwirklichte der Staat, was er im 18. Jahrhundert angekündigt hatte: er wurde zum Schulherrn. Nach dem Militär- und dem Steuerstaat entstand mit dem ’staatlichen Unterrichtswesen’ (Lorenz v. Stein) der Schulstaat”. Efter militærstaten og skatteskatte i 1600- og 1700-tallet opstod i 1800-tallet *skolestaten*, hvor staten blev herre over skolen.¹ Denne karakteristik kan også finde anvendelse på de fleste europæiske stater i 1800-tallet, hvor skolestaten med dens lovgivning om og mange steder også finansiering af en offentlig, obligatorisk grundskole for alle børn voksede frem. Samtidig blev denne lovgivning grundlaget for skoleundervisning til langt op i 1900-tallet, som det f.eks. var tilfældet med 1814-anordningerne, der var i kraft – i større eller mindre grad – frem til 1937. De fleste europæiske grundskoleinstitutioner havde deres oprindelse i 1600- og 1700-tallet med hjemmeundervisning, lokalt drevne skoler, kirkelige skoler osv., men det var i 1800-tallet, at institutionerne blev udbygget via lovgivning til et nationalt system med seks års skolegang som det normale. Udviklingen tog især fart fra 1840 til 1880: Belgien 1842 (skolepligt 1914), Portugal 1844 (reelt 1911), Spanien 1857, Italien 1861, Finland 1866, det østrigsk-ungarske dobbeltmonarki 1868-69, Storbritannien 1870 og Frankrig 1882. Danmark havde fået ny skolelovning i 1814, Norge i 1827, Preussen allerede i 1763. Nogle steder blev det med statslig lovgivning og decentral organisering, andre steder med staten både som lovgiver og centralt styringsorgan.²

Årbogen rummer to dele. I den første del er intentionen at relatere 1814-anordningerne til vore nabolandes udvikling på samme tid og til et bredere europæisk perspektiv. Den første artikel er forfattet af professor Andy Green, University of London, hvor han diskuterer, hvilken rolle staten har haft i opbygningen af nationale uddannelsessystemer i Europa. De senere års deregulering, privatisering af skoler, konkurrence og frit skolevalg har medvirket til en begyndende erodering

¹. K.-E. Jeismann: Zur Bedeutung der “Bildung“ im 19. Jahrhundert. I: K.-E. Jeismann und P. Lundgreen (Hrsg.): Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte. Bd. III. München 1987, s. 1-4.

². Christelle Garrouste: 100 Years of Educational Reforms in Europe: a contextual database. Luxembourg: EU 2010.

af den offentlige skole som et fælles mødested og fostret ideen om uddannelse som et privat gode. Green sætter skarpt lys på betydningen af statens rolle historisk og aktuelt, og han argumenterer for, at staten bør 'bringes tilbage' og tildeles en klar rolle, hvis uddannelse stadig skal betragtes som et offentligt gode.

De følgende tre artikler handler om udviklingen af de nordiske landes skolesystemer i 1800-tallet. To norske skolehistorikere, Tone Skinningsrud og Randi Skelmo fra Universitetet i Tromsø, sammenligner skoleanordningerne af 1739 og af 1814 med den tilsvarende norske skolelovgivning. De kaster lys over forudsætningerne for en ny norsk skolelovgivning i årene efter 1814 og over de modsætninger, der var iblandt beslutningstagerne om hvilken vej, almueskolen skulle gå. De forsøger at forklare, hvorfor den norske skolelov af 1827 bar mindre præg af oplysningstidens tanker end den danske af 1814, selvom man i Norge havde indført en konstitutionel stat med en vidtgående grundlov baseret på folkesuverænitetsstanken.

Vi fortsætter med en artikel forfattet af lektor Johannes Westberg, Uppsala Universitet, om den svenske skolelov fra 1842. Den gav startskuddet til en hastig og systematisk opbygning af folkeskoler og ansættelse af lærere i store dele af Sverige i årene efter 1842. En af de vigtigste forudsætninger for implementeringen af loven var en lokal organisering i form af en skoledistriktsbestyrelse, der kunne stå for udpegning af skoleloddet, finansiering, indkøb af byggemateriale og de håndværkere, som skulle bygge skolehuset. Skolen blev således et resultat af statslige påbud og lokal finansiering og organisering.

Vi afslutter den første del med lektor Maja Paksuniemi fra Laplands Universitet, der skriver om den finske udvikling, som adskiller sig fra den skandinaviske ved at begynde noget senere i århundredet og ved at have et længere forløb. Før folkeskoleloven af 1866 havde børneundervisningen formet sig som hjemmeundervisning, degneskole m.v. 1866-loven lagde grunden til opbygning af et nationalt undervisningssystem, ikke i kirkens regi, men i verdsligt regi. Loven fik stor indflydelse på mange børns liv i sidste halvdel af 1800-tallet, især da lovgivningen blev udbygget med kredsfordelingsforordningen 1888 og lov om læringspligt 1921. Opbygningen af et skolesystem hang tæt sammen med formningen af en finsk nationalstat og et finsk nationalsamfund.

Den anden del af årbogen omhandler nye perspektiver på skolehverdag og pædagogik i tiden efter skoleanordningerne af 1814. Professor emireta Ingrid Markusen har fundet en guldgrube af oplysninger om undervisningen på Brahetrolleborg i en meget smuk historisk kilde – en læderindbundet protokol fra 1780'erne med sølvspænder som lukkemekanisme og guldtryk på forsiden. Den fine protokol er godsets skolekommissionsprotokol, som rummer mange informationer om etableringen af det nye skolereglement på Brahetrolleborg, som J.L. Reventlow indførte i 1783-84, et skolereglement, der kom til at danne mønster for skoleanordningerne af 1814. Protokollens mange indførsler nuancerer det gængse billede, der i såvel lokalhistoriske udgivelser som i almen skolehistorie har været tegnet af et uproblematisk reformarbejde på godset.

Herefter tager konsulent Signe Holm-Larsen over. Hun kaster lys over timetallet på 7. klassesettrin ved nogle nedslag i grundskolens 200-årige historie og belyser samtidig de politiske, økonomiske og pædagogiske debatter, der lå til grund for udformningen af timetallene. Baggrunden for undersøgelsen er den nye skolereform, der trådte i kraft med skoleåret 2014/15, hvor eleverne fik længere skoledage – men fik de også flere timer i fagene end nogensinde før? Hun konkluderer, at selvom børnene i 7. klasse anno 2014 har fået flere fagtimer, havde børnenes bedsteforældre 25 procent flere timer under deres skolegang i 1950'erne.

Denne afdeling afrundes med en artikel af adjunkt Claus Munch Drejer, Syddansk Universitet, ekstern lektor Niels Reeh, Københavns Universitet, og førstestemanuensis Jesper Eckhardt Larsen, Universitetet i Agder. De ser på den indbyrdes undervisning i Danmark i 1820'erne for at forstå årsagerne og virkningerne af denne britiske metodes anvendelse i dansk regi. Der blev anvendt teknikker som hierarkisk overvågning og regelmæssig eksamen, der medførte forudsigelighed i udførelsen af den indbyrdes undervisning og normalisering af eleverne. Disse teknikker bidrog til at skabe gode trofaste undersætter og lydige borgere og dermed var med til at nå målet med de danske skoleordninger af 1814.

Årbogens artikler afsluttes med projektkoordinator Anne Katrine Gjerløffs introduktion til tanker og organisationen bag jubilæet "Skole 200 år" og til en række af jubilæets hovedprojekter.

Traditionen tro bringer vi Signe Holm-Larsens oversigt over uddannelserne i folketingsåret 2013/2014, Christian Larsens oversigt over ny uddannelseshistorisk litteratur i 2013 og endelig en sektion med anmeldelser af nogle af de mange uddannelseshistoriske bøger, der udkom i 2013.

Det er redaktionens håb, at vi med dette særlige jubilæumsnummer bidrager til at kaste nyt lys over skoleordningerne af 1814 og over den tilsvarende udvikling hos vore skandinaviske naboer, hvor lovgivningen dannede baggrunden for, at alle børn med tiden fik regelmæssig skolegang og med tiden også en fælles skolegang på tværs af køn, klasse og etnicitet. Susanne Wiborg og Christian Larsen har sammen været temaredaetører for denne årbog.

God læselyst!

*Børge Riis Larsen, Christian Larsen, Jesper Eckhardt Larsen,
Lisa Rosén Rasmussen og Susanne Wiborg*